

a Békési E'telben' a képről „több ismétlést készített a művész”. Hogy mikor készültek ezek az ismétlések, nem tudjuk, legvalószínűbb, hogy kevéssel az eredeti után, amikor még eleven volt lelkében a modell alakja.

Ezidőtájt adhatta e képek egyikét Szomor Lajosnak is. Egyébként az a tény, hogy Petőfi-képet ajándékozott neki, következtetni enged barátságuk erejére és mélységére is. Szomor Lajos „hites ügyvéd”, értelmiségivé vált régi vásárhelyi köznemesi család tagja, sajnos korán meghalt. Amint a Hód-Mező-Vásárhely c. lap 1872. aug. 18-i számában olvashatjuk Orlai barátja „élte 48-ik évében hosszas szenvedés után e hó 11-én bevégezte közhasznu, tevékeny életpályáját. Az elhunyt ifjúsága a fényes emlékü 1848—49 évekre esvén, bár azokban valamely tevőlegesebb szerepet nem vitt, mégis a fegyecsapáiba besoroztatván, majd nem egy évig a legterheőbb munkára szorítottatott.(?) Kiszabadulás után gazdálkodásban és előszeretettel üzött olvasmányaiiban talált szórakozást.”

A Petőfi-képet körülbelül nyolcvan esztendeig őrizték a Szomor család Tóalj utcai, majd az Andrássy (ma Lenin) utca 31. szám alatti házában. A kiállítás után minden bizonnyal visszakerült dr. Szomor Dezsőhöz (1864—1929), aki alig hihető, hogy bármilyen áron is megvált volna tőle. Dr. Szomor magányos agglegény lévén, 1929. június 10-én utód nélkül halt el, 1923. április 26-án kelt végrendeletében — amelybe dr. Dabis Margit városi közjegyző szíves segítségével volt alkalmam betekinteni — általános örökösévé keresztlyányát, Exner Máriát tette, aki szerencsétlenül alakult házassága után, kislányával a harmincas években Debrecenbe költözött.

Joggal hihetjük, hogy a keresztapa féltve őrzött képeit Exner Mária is megtartotta, hiszen az említett végrendeletben ezt olvashatjuk: „... lakásomon a középső szoba falán elhelyezve levő családi képeimet” (fényképekről nyilván nem emlékezne meg így külön!) „— ha meglátni nem akarják — egéssek el, nehogy azok idegen kezekre kerüljenek.” Debrecenben azután, 1944 nyarán, egy légitámadás során Exner Mária lakását is telitalálat érte. Ott pusztult ő maga, gyermekével együtt, valamint a kép is.

Az 1904-es kiállításon szerepelt másik Orlai-kép (valószínűleg azonos Konsantin Pulcheria portréjával) keletkezését Fejérváry 1845-re teszi. Erről a képről többet sajnos nem sikerült megtudni. A Konstantin kereskedő dinasztia — amely kétszáz évig élt Vásárhelyen — férfiágon 1946-ban kihalt. A száz évig minden bizonnyal családi ereklyeként őrzött kép ezután valamelyik, már akkor sem Vásárhelyen élő leányági örökös birtokába kerülhetett.

Közszegfalvy Ferenc

Garay János levelei a Tolna megyei Levéltárban

Jelentős irodalmi gyűjteménnyel gazdagodott a Tolna megyei Levéltár: megvásárolta Garay János költő 1830 és 1851 között születéséhez és testvéreihez írt családi leveleit. Az anyagot a Dunavecscsén élő Vasberényi Géza nyugalmazott főkönyvelő, műgyűjtő bocsátotta a levéltár rendelkezésére. A gyűjtemény 113 darabból áll: tartalmazza Garay János 96 levelét, a költő özvegyének 9 levelét és Garay öccsének, Alajosnak 8 levelét, illetve rajzát, Vasberényi Gézához 1938—1939-ben került a gyűjtemény a Garay család egyik leszármazottjától, antikvárius közvetítéssel. A műgyűjtő nagy hozzáértéssel rendszerezte az értékes anyagot, amelynek többsége mindaddig publikálatlan.

Garay János neve még szülővárosában, Szekszárdon is elsősorban Az obsitos című költeményéről ismert, Háy János alakja ugyanis fogalommmá vált. A költő e műve mellett azonban számtalan hazafias verset, balladát, elbeszélő költeményt és drámát írt. Költészetén túl komoly hírlapírói, kritikusai, műfordítói és irodalomszervezői tevékenységet folytatott, sokat tett a magyar nemzeti kultúra megeremlítéséért és elterjesztéséért. Munkásságának fő elvét a következőkben összegezte: „a jelenkorban élvén a jelenkorra kell hatni kívánunk.”

Garay a szekszárdi és a pécsi iskolai évek után 1829-ben került Pestre, ahol kezdetben orvostanhallgató, majd bölcsész lett és véglegesen elkötelezte magát az irodalom mellett. A reformnemzedék haladó táborában küzdött a független polgári Magyarország megeremlítéséért és a magyar nemzeti irodalom létrehozásáért. A szabadságharc leverése az ő életében is tragikus törést okozott. 96 leveléből nyomon kísér-

⁴Orlai Petrics Soma munkásságának első szakasza. 1970. 3. 408. old.

hetők ezek az évek. Izgalmas kép tárul fel a reformkori Pest szellemi életéről, az irodalomszervezői munka nehézségeiről. Garay az elsők között volt az országban, aki kizárólag írásaiból akart megélni, más polgári foglalkozást nem folytatott. A korabeli írói sors nyomorúságairól elsősorban a családi levelezésből kapunk képet, költészetében ugyanis a mindennapos megélhetésért folytatott küzdelme nem tükröződik. Leveleiben más-más hangon írt szüleinek, nővérének és öccsének; mindegyiknek más-más témáról.

Nővérének, Teréznek elsősorban az 1830-as évekbeli Pest tarka világát mutatta be. Különösen részletesen írt a vidéken élő lánynak a bálokról — habár anyagi helyzete nem mindig engedte meg, hogy ezeken részt vegyen. Sokszor írt Teréznek arról, hogy végleg elszánta magát, csak az írással keresi meg a kenyerét, nem vállal semmi más foglalkozást. „Talán az írással majd többre viszem, mint minden mással!... S ha sikerül, akkor majd megmutatjuk azoknak a szekszárdiaknak és hogy fogják majd a szemüket mereszteni...” A családból elsőként nővérének vallotta be, hogy verseinek gyűjteményes kiadására készül.

Szüleihez írt leveleit mindig mélyszéles szeretet és aggodás hatotta át. Elsősorban családi problémáiról, egészségi állapotáról és anyagi helyzetéről számolt be, de mindig tudósított a jelentős pesti eseményekről is. Amikor 1839-ben felvették a Magyar Tudós Társaság soraiba, boldogan újságolta: „Ami engem illet, literatóriai pályámat fényesebben és szebben semmi sem koszorúzhatná, mint ezen országos intézet-től nyert kitüntetés, amely helyet és széket ad hazám legjelesebb s legtisztelendő méltóbb férfiai közt.” Erdekes adatot találhatunk Az obsitos című művének korabeli sikeréről. Szekszárdon gyorsan elterjedhetett a híre, mert szülei kérték, küldjön egy példányt a kötetből, amelyben megjelent. Garay így válaszolt: „Az obsitos nem küldhetem el, mert a magam példánya azon pillanatban ki volt kölcsönözve, mindazáltal könyváruhoz küldöttem, azt kedves szüleim számára külön is megvenni szándékozván, de ott meg azt a hírt vevém, hogy a IV-dik kötet, amelyben a kérdéses költemény foglaltatik, elkelet.”

Öccsének, Alajosnak elsősorban politikai és esztétikai nézeteiről írt. Ezekből a levelekből tűnik ki leginkább, hogy teljes szívvel a reformkori haladók táborában volt. Végig figyelemmel kísérte az országgyűlésen vívott harcokat, egy időben Pozsonyban élt, ekkor közelről is látta az eseményeket. Az igazí tetteket őszintén ünnepelte. Amikor megtudta, hogy *Bezerédj István* nemes letétre 1844. decemberében Magyarországon elsőként önként adó alá vetette magát, így írt: „Fájdalom, hogy keves Bezerédj van hazában. Tolnában pedig csak egy.”

Alajosnak sokszor fejlette ki esztétikai nézeteit. 1838. április 11-én ezeket írta: „Orómmal vettem azt is, hogy helyzettel megelégszel s a természettudományokban gyönyörűségedet leled; s végre hogy magyarul szeretsz olvasni, s írásodban is változtatott magyarsággal törekszel írni; de meg fogod engedni nyíltszívűségemet, ha arra figyelmeztetek, hogy nem a cifrázott s halmozott írásmód az, amelyet az aesthesis kíván; minél egyszerűbb lesz a kifejezésed, minél halmozatlanabbak virágaid, minél meggondoltabb a megválasztás: annál közelebb vagy a stílus remekéhez. Álizlés az lelkem, mely cikornyákban és dagályban keresi a szépet.” Az olvasást és a könyvek birtoklását elsőrendű feladatnak tartotta a költő: „Olvasni, barátom, igen is olvasni, de nemcsak olvasni mit úgy kézbe kap az ember, hanem kiszemelni, s venni kell, megvenni a könyveket, örök magáévá tenni, melyek céljainkkal rokonok, melyeket példányainkká vagy barátainkká választunk.” Kiket tartott elsősorban olvasásra méltónak? Így írt erről öccsének: „olvasd szorgalmasan Kazinczy prózái, Vörösmarty költői (azaz nemcsak lírai, hanem epikai és drámai munkáit is), csak e kettőnek szorgalmas és figyelmes olvasása is egy egészen új világot fog előtted megnyitni, miként kell szépen egyfelől, s *győkeres magyarsággal* írni másfelől.”

1849. január 6-án, amikor az osztrák csapatok bevonultak Pestre, bizakodva írta öccsének: miért menekülne, mint a többi ember, hisz ő politikai pályán soha nem működött. Írói pályáján mindig a szépek, a jónak és az igaznak áldozott, ezt pedig minden kor, minden nemzet tisztelni fogja.

Az önkényuralom hivatalnokai azonban nem így ítélték meg. Garay János 1848-as következetesen forradalmi költészete, nemzetőrsége, egyetemi előadásai, Kossuth Hírlapjában írt cikkei, és az itt vállalt segédszerkesztői munkássága egyértelműen politikai tevékenységnek számított. Megfosztották állásától. Hosszas betegség után, igen súlyos anyagi körülmények között 1853-ban hunyt el.

A Garay levelezés legjelentősebb darabjait a Tolna megyei Levéltár kiállításon mutatta be, korabeli metszetekkel és eredeti Garay-relikviákkal kiegészítve. A gyűjtemény teljes anyagát kötetben fogják megjelentetni.

Dr. Kisasszonyi Éva